

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Mieszkańcy Sarnań (obecnie woj. mazowieckie). Fot. ze zbiorów MPP

Inhabitants of Sarnań (now in the Mazovia district). Photo from the MPP collection

WŁADIMIR DMITRIEW

WYSTAWA „DZIEJE I KULTURA ROSYJSKICH ŻYDÓW” W ROSYJSKIM MUZEUM ETNOGRAFICZNYM W SANKT PETERSBURGU

ON THE “HISTORY AND CULTURE OF THE JEWISH PEOPLE ON THE TERRITORY OF RUSSIA” EXHIBITION IN THE RUSSIAN MUSEUM OF ETHNOGRAPHY IN ST. PETERSBURG

Rosyjscy Żydzi, podobnie jak cała światowa żydowska diaspora, są dziedzicami starożytnego ludu i żydowskich społeczności średniowiecznego Starego Świata. Zachowali swoją religijno-kulturową tożsamość, nawet kiedy weszli w skład rosyjskiego wielonarodowego państwa. Do połowy XIX wieku Żydzi zamieszkujący Rosję współtworzyli regionalny pejzaż zachodnich brzegów Dniepru i części krajów bałtyckich, a także wybrzeży Morza Czarnego, Kaukazu i Azji Środkowej. Zachodnie rubieże zamieszkiwali mówiący w jidysz Żydzi aszkenazyjscy. W górach Kaukazu i w Azji Środkowej żyli tak zwani Żydzi orientalni, używający na co dzień dialektów irańskich i miejscowych.

Początek XX wieku przyniósł rozwój badań nad kulturą Żydów zamieszkujących imperium rosyjskie i kraje zależne. W stołecznym Sankt Petersburgu studia etnograficzne nad

Russian Jews, like the whole diaspora, are heirs to both ancient traditions and those developed in Medieval Europe. Despite being an element of a multi-national state, they managed to preserve their religion and cultural identity. Until the mid-19th century, Jews in Russia belonged to the landscape, living in towns and villages along the western bank of the Dnieper River, in some Baltic countries, on the coast of the Black Sea, in the Caucasus and Central Asia. The western reaches were inhabited by the Yiddish-speaking Ashkenazi Jews, while the Mizrahi, or Oriental, Jews, who spoke Iranian and local dialects, lived in the Caucasus Mountains and Central Asia.

Early 20th century saw the development of studies of the Jews who lived in Russia and its satellite countries. In St. Petersburg, the empire’s capital, ethnography adopted two approaches towards Russian Jews: on the one hand they were undergoing an educational process, on the other they were studied by professional scholars coming from museum circles.

In 1908 the Jewish Historical and Ethnographic Society was founded, an important milestone in the process of creating Jewish academic thought in St. Petersburg, with some of the greatest Jewish scholars associated with that institution, for example Simon Dubnov,

rosyjskimi Żydami prowadzone były dwutorowo – w ramach edukacji samych Żydów i jako obszar zainteresowań zawodowych badaczy wywodzących się ze środowisk muzealników.

Ważnym etapem procesu powstawania petersburskiej żydowskiej szkoły naukowej było utworzenie w 1908 roku Żydowskiego Towarzystwa Historyczno-Etnograficznego. Jego działalność wiąże się nierozdzielnie z nazwiskami najwybitniejszych żydowskich uczonych takich jak Szymon Dubnow, Maksym Winawer, Siergiej (Izrael) Cynberg czy Abraham Harkawi. Wedle Dubnowa do głównych zadań towarzystwa należało wyszukiwanie materiałów historycznych i etnograficznych w archiwach państwowych, gminnych i prywatnych, publikowanie dokumentów historycznych, wydawanie naukowo-historycznego periodyku, przygotowywanie referatów i wykładów, publikowanie prac naukowych z dziedziny historii i etnografii Żydów oraz stworzenie centralnego archiwum i muzeum.

Pierwsze żydowskie muzeum powstało w Petersburgu w 1916 roku. Pod względem organizacyjnym stanowiło ono część Żydowskiego Towarzystwa Historyczno-Etnograficznego, z siedzibą w budynku żydowskiego domu starców przy 5 linii Wyspy Wasylewskiej pod nr 50. W tym samym budynku mieściło się Żydowskie Towarzystwo Historyczno-Etnograficzne (lata 1908-1929), redakcja wydawanego przez nie pisma „Jewriejskaja Starina” (1908-1928), Żydowskie Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych (1915-1917) i żydowskie muzeum. W 1929 roku muzeum zostało zlikwidowane, a zbiory uległy zniszczeniu.

Drugi nurt reprezentował dział etnograficzny Muzeum Rosyjskiego Aleksandra III (obecnie Rosyjskie Muzeum Etnograficzne), prowadzący badania terenowe głównie na terenach zasiedlonych przez Żydów, a w szczególności kaukaskich Żydów górskich. W późniejszym okresie ekspozycja objęła wytwory kultury innych społeczności żydowskich. Nie udało się uzyskać całościowego obrazu cywilizacji Żydów Europy Wschodniej i azjatyckiej części

Maxim Winawer, Sergey (Israel) Cynberg or Abraham Harkavy. According to Dubnov, the society's work focused on acquiring historical and ethnographic materials in state, local and private archives, publishing historical documents and an academic and historical periodical, preparing lectures, publishing papers on Jewish history and ethnography and working towards creation of a central museum and archive.

The first Jewish museum in St. Petersburg was created in 1916. Organizationally, it was a part of the Jewish Historical and Ethnographic Society, located in the Jewish home for the elderly, near the 5th line of Vasilyevsky Island no. 50. The same building housed the Jewish Historical and Ethnographic Society (in 1908-1929), the offices of its periodical “Yevrayskaya Starina” (in 1908-1928), the Jewish Society for the Encouragement of Fine Arts (1915-1917) and a Jewish museum, which in 1929 was closed, its collections destroyed.

The second approach was adopted mainly by the ethnographic section of the Alexander III Russian Museum (presently the Russian Museum of Ethnography), who conducted field studies in the areas inhabited by Jews, focusing especially on the Caucasian Mountains area. Later the collections were expanded with examples of the material culture of other Jewish communities. Although it is not a holistic illustration of the Ashkenazi Jews civilization, for example lacking any objects from Baltic countries, the museum's collection offers some insight into the peculiarities of various local Jewish communities.

The origins of the Russian Museum of Ethnography date back to the turn of the 19th century. First, in 1895, Alexander III Russian Museum was created and in 1902 an ethnographic department was formed within, which in 1934 transformed into an independent,

Rosji (zabrakło na przykład eksponatów z takich regionów, jak kraje bałtyckie), jednak zbiory muzeum dają dobre wyobrażenie o specyfice wielu lokalnych społeczności żydowskich.

Historia Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego (RME) sięga przełomu XIX i XX wieku. W 1895 roku powstało Muzeum Rosyjskie Aleksandra III, a w 1902 roku utworzony został jego dział etnograficzny, który w latach 30. XX wieku (1934) przeobraził się w funkcjonującą do dziś samodzielną instytucję. Dzieje gromadzenia zbiorów żydowskich RME przedstawione są obszernie w opracowaniach związanych z nim uczonych (Urycka 2001; Jemielianienko 2004; Dmitriew 2004a). Pełna prezentacja zbiorów aszkenazyjskich znalazła się w poświęconej im specjalnej publikacji *Żydowskie skarby Petersburga. Aszkenazyjskie kolekcje Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego* (Urycka, Jakerson 2009).

Pierwsze eksponaty aszkenazyjskiej kultury materialnej gromadzić zaczął w 1907 roku Fiodor K. Wołkow – specjalizujący się w etnografii ukraińskiej założyciel rodzimej szkoły paleoetnografii, który w latach 1904-1905 prowadził badania we wschodniej Galicji (Austro-Węgry), a rok później na Wołyniu. Aleksander A. Miller – znany kaukazolog i archeolog, w latach 1908-1932 kierujący działem orientalistycznym muzeum – udał się w 1908 roku do guberni mohylewskiej, a trzy lata później do wileńskiej, zaś Aleksander K. Sierzputowski – słynny etnograf badający kulturę Białorusinów – do Królestwa Polskiego. W 1923 roku Sierzputowski sprowadził kolekcję żydowskich kobiecych nakryć głowy i peruk. Zbiory uzupełniły dary osób prywatnych i zakupy od kolekcjonerów. Trzonem zbiorów aszkenazyjskich muzeum są przedmioty zebrane w latach 1912-1914 na Wołyniu i Podolu przez „Żydowską wyprawę etnograficzną im. barona Horacego Günzburga”, zorganizowaną przez Żydowskie Towarzystwo Historyczno-Etnograficzne z Sankt Petersburga. Wyprawą kierował folklorysta i działacz społeczny Szlojme-Zajnwel Rapoport, znany jako Szymon An-ski (1863-1920).

still operating institution. The history behind the museum's collections has been extensively discussed by the scholars associated with the museum (Urycka 2001; Jemielianienko 2004; Dmitriew 2004a). The Ashkenazi collection was presented in full in a dedicated publication titled *Treasures of Jewish Culture in Saint-Petersburg's Russian Museum of Ethnography* (Urycka, Jakerson 2009).

In 1904-1905 Fiodor K. Wolkow, expert on Ukrainian ethnography and founder of Russian paleoethnography, was the first to collect examples of Ashkenazi material culture, during his studies in East Galicia (Austria-Hungary) and a year later in Volhynia. In 1908 Aleksander A. Miller, renowned archaeologist and expert on the Caucasus who in 1908-1932 was the head of the oriental department, travelled to the Mogilev Governorate and three years later to the Vilnius Governorate; Alexander K. Sierzputowski, a famous ethnographer studying Byelorussian culture, visited the Kingdom of Poland. In 1923 Sierzputowski acquired for the museum a collection of Jewish women's headdresses and wigs, which was later complemented with gifts from private individuals and purchases. The core of the Ashkenazi collection was collected in 1912-1914 in Volhynia and Podolia by “the Horatio Günzburg Jewish ethnographic expedition,” organized by the St. Petersburg Jewish Historical and Ethnographic Society. The expedition was led by a folklorist and social activist Shloyme-Zaynwel Rappoport, known as Shloyme An-ski (1863-1920) and the materials he brought back were a great illustration of everyday life and culture of shtetls in the Pale of Settlement.

The collection was stored and displayed in the Jewish Museum at the Jewish Historical and Ethnographic Society, which opened in 1917. When riots started in St. Petersburg, for its safety

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Etui na wonności. Żydzi aszkenazyjscy, XVIII-XIX w. Ze zbiorów Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu

A case for fragrance. Ashkenazi Jews, 18th-19th century. From the collection of the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Świecznik chanukowy. Żydzi aszkenazyjscy, XIX w. Ze zbiorów Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu

A Hanukkah candelabrum. Ashkenazi Jews, 19th century. From the collection of the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg

Zgromadzone materiały stanowiły dobrą ilustrację życia codziennego i kultury shtetlów strefy osiedlenia.

Zbiory trafiły do otworzonego w 1917 roku Muzeum Żydowskiego przy Żydowskim Towarzystwie Historyczno-Etnograficznym. Kiedy w Piotrogradzie wybuchły zamieszki, przekazano je ze względów bezpieczeństwa do działu etnograficznego Muzeum Rosyjskiego. Podobnie jak reszta jego zasobów zostały one znacjonalizowane i włączone do dziedzictwa narodowego. W ten sposób część materiałów Muzeum Żydowskiego trafiła do Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego, jednak większość, w tym archiwa, uległa rozproszeniu po różnych naukowych placówkach Ukrainy.

Po rozwiązaniu w 1929 roku Żydowskiego Towarzystwa Historyczno-Etnograficznego ekspozycje te trafiły do zbiorów etnograficznych muzeum. Włączona do zasobów RME kolekcja An-skiego liczy 295 obiektów.

W latach 1937-1941 Izajasz M. Pulner zgromadził 12 kolekcji (około 400 obiektów) ilustrujących życie Żydów aszkenazyjskich, a także Żydów z Gruzji i Azerbejdżanu (w tym przypadku były to głównie materiały archiwalne). W 1938 roku współpracujący z nim malarz Solomon B. Judowin przywiózł pokaźny zbiór szkiców ukazujących sceny z Purim Shpil¹ i żydowskich nagrobków (macew). W 1948 roku część żydowskich zbiorów przeniesiono z byłego moskiewskiego Muzeum Etnologicznego (później Muzeum Narodów ZSRR) do Państwowego Muzeum Etnograficznego. W 1954 roku stworzono kolekcję z dotąd nieskatologowanych obiektów – w ocenie Ludmiły B. Uryckiej były to przechowane u Judowina pozostałości zbiorów Muzeum Żydowskiego. Kompletowanie wystawy w 2006 roku stało się impulsem do zakupu dalszych eksponatów od osób prywatnych.

Zaprezentowane na wystawie wytwory kultury europejskich (aszkenazyjskich) Żydów dają wyobrażenie o wielu aspektach życia i cywilizacji żydowskiego miasteczka, shtetla.

it was relocated to the department of ethnography of the Russian Museum, which was later nationalised, its collections becoming a part of the national heritage. Thus some of the materials the Jewish Museum acquired ended up in the Russian Museum of Ethnography, while most of them, including the archive, were broken up and sent to various Ukrainian academic institutions.

In 1929 the Jewish Historical and Ethnographic Society was disbanded and its collections also went to the Russian Museum. Altogether, the collection gathered by An-sky and now owned by the museum counts 295 items.

In 1937-1941 Isaiah M. Pul'ner acquired 12 collections (about 400 items) that illustrated the life of the Ashkenazi Jews and those living in Georgia and Azerbaijan (mostly archival materials). In 1938 painter Solomon B. Iudovin brought from one of the expeditions a large collection of drawings of Jewish tombstones or presenting Purim Shpil scenes.¹ In 1948 a part of the Jewish collection was relocated from the ex-Ethnological Museum in Moscow (later the Museum of the Soviet Union Nations) to the State Ethnographic Museum. In 1954 a collection was created from previously uncatalogued items, Ludmila B. Urycky believes these were the remnants of the Jewish Museum's collection Iudovin stored. Assembling the exhibition in 2006 was an impulse to purchase more objects from private collectors.

The examples of the material culture of European, or Ashkenazi, Jews present numerous aspects of the life and civilization of a Jewish town – the shtetl. Material culture

1| *Przedstawienia odgrywane w święto Purim, o bardzo prześmiewczym charakterze.*

1| *An irreverent performance given on Purim day.*

Ilustracja
nieдоступna
w wersji
internetowej

Mordechaj, postaci Purim Szpil, rys. S. B. Judowin. Żydzi aszkenazyjscy, pierwsza połowa XX w. Ze zbiorów Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu
Mordecai Purim Shpil characters, drawn by S. B. Iudovin. Ashkenazi Jews, first half of the 20th century. From the collection of the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg

Kultura materialna jest odzwierciedleniem zarówno życia codziennego, jak i sfery sacrum – wystawa prezentuje ubrania, sprzęty kuchenne i stołowe, a także eksponaty obrazujące cykl świąt kalendarzowych i rodzinnych.

W 1903 roku N. Gogol-Janowski nabył na zlecenie muzeum od znanego kaukaskiego kupca i kolekcjonera M. Czaruchczewa ślubny strój gruzińskiej Żydówki.

W latach 1907-1909 Aleksander A. Miller zgromadził unikalną kolekcję ilustrującą różne dziedziny życia Żydów górskich z miasta Quba w północnym Azerbejdżanie, w tym akcesoria sakralne, wyroby rzemiosła domowego i produkty kultury sąsiadów – Azerów i Lezginów – które trafiły do żydowskich domów, jak stroje kobiece i amulety, łączące elementy żydowskiej ludowej demonologii z kultami Kaukazu. W 1916 roku zatrudniony w dziale etnograficznym Muzeum Rosyjskiego malarz K. Z. Kawtoradze sprowadził strój kobiecy z Derbentu (Dagestan), kilka amuletów i naścienny dywanik.

Dalsze postępy w gromadzeniu wytworów kultury Żydów kaukaskich, a konkretnie gruzińskich, wiązały się z nabytkami pochodzącymi z Muzeum Żydów Gruzji w Tbilisi (zamkniętego w 1943 roku) i moskiewskiego Muzeum Etnologicznego (przekazanie nastąpiło w 1948 roku). Należał do nich niekompletny strój męski, kilka strojów kobiecych z miasta Achalciche, uszytych z wykorzystaniem tkanin tureckich, typowe dla gruzińskiego otoczenia sprzęty gospodarstwa domowego, amulety i serweta z nadrukiem przedstawiającym judaistyczne zabytki Palestyny.

W zbiorach Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego Żydzi kaukaski reprezentowani są przez dwie podstawowe grupy etniczne – Żydów gruzińskich, zamieszkujących zachodnią część południowego Kaukazu i Żydów górskich, zamieszkujących Kaukaz wschodni. Zbiory te ilustrują zauważalne w kulturze Żydów kaukaskich wpływy oryginalnej kultury i form

reflects both everyday and religious life, thus the exhibition presents clothes, kitchen and table utensils, as well as items illustrating yearly family and religious holidays.

In 1903 N. Gogol-Janowski bought – on behalf of the museum – a Georgian Jewish wedding costume from a famous Caucasian merchant and collector Tcharukhtchev.

In 1907-1909 Alexander A. Miller managed to assemble a unique collection that illustrated various aspects of life of the Jews from Quba in Northern Azerbaijan, including religious items, handmade household objects and those produced by their neighbours – the Azer and Lezgin peoples, which found their way to Jewish homes, for example women's costumes and amulets that mixed Jewish folk demonology with Caucasian cults. In 1916 K. Z. Kavtoradze, a museum-employed artist, brought a women's costume from Derbent (Dagestan), a number of amulets and a tapestry.

More examples of material culture of the Georgian Jews were acquired when the Museum of Georgian Jews in Tbilisi closed down in 1943 and in 1948, from the Ethnological Museum in Moscow. These sets included an incomplete men's traditional costume, several women's costumes from Achalciche (made from Turkish fabrics), typical Georgian household items, amulets and a tablecloth with a print presenting Jewish historical places in Palestine.

In the Russian Museum of Ethnography, Caucasian Jews are represented by items produced by two basic ethnic groups: the Georgian Jews, who live in the South-Western range of the mountains and the mountain Jews, who live in the Eastern Caucasus. Both collections highlight the influence of the original Caucasian culture and life on the Jews, and emphasise the presence of its interregional elements, clearer than among other nations, which proves that Jews were quicker to adapt new European trends.

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Tefilin. Żydzi bucharscy, XIX w. Ze zbiorów Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu

Tefillin. Bukhari Jews, 19th century. From the collection of the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Wskaźniki do czytania Tory. Żydzi górscy, XIX w. Ze zbiorów Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego w Sankt Petersburgu

Torah reading pointers. Mountain Jews, 19th century. From the collection of the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg

życia codziennego ludów Kaukazu, pozwalają dostrzec wyrazistszą niż u sąsiednich narodów obecność ogólnoregionalnych elementów kultury Kaukazu i szybsze przyswajanie przez Żydów nowych europejskich mód.

Etnografia Żydów bucharskich² rozwinęła się bardzo wcześnie. W latach 1868-1869 Aleksiej P. Fedczenko udał się na zlecenie Cesarskiego Towarzystwa Miłośników Nauk Przyrodniczych, Antropologii i Etnografii przy Uniwersytecie Moskiewskim z wyprawą badawczą do Turkiestanu. Przywiózł stamtąd strój bucharskiego Żyda, wystawiony w 1872 roku w Politechnice Moskiewskiej. Ekspozyty z tej wystawy zostały przekazane do moskiewskiego Muzeum Daszkowa, następnie włączone do zbiorów Muzeum Etnologicznego, by wreszcie w 1948 roku trafić do Państwowego Muzeum Etnograficznego. Pozostałe zbiory zlikwidowanego Muzeum Etnologicznego, z czasem przekazane do Państwowego Muzeum Etnograficznego – akcesoria sakralne, jak papierowe amulety, tefilin wraz z etui, talit katan (mniejszy taśes), szata kobieca munisak³, męska czapka i tiubietijka – zgromadził jego pracownik S. P. Prieobrażenski.

Obiekty żydowskie stanowiły niewielką część nabytków własnych działu etnograficznego Muzeum Rosyjskiego. Część zbiorów twórcy kolekcji środkowoazjatyckiej Samuela M. Dudina została zakwalifikowana do eksponatów żydowskich (jako kielichy kiduszowe, nakrycia głowy

Ethnography of the Bukhari Jews² developed very early. In 1868-1869 The Society of Devotees of Natural Science, Anthropology, and Ethnography in Moscow sent Alexei Pavlovich Fedchenko on an expedition to Turkestan. He brought back a traditional costume of a Bukhari Jew, in 1872 exhibited in Moscow University of Technology. Exhibits from that event were given to the Dashkov Museum in Moscow, later included in the Ethnological Museum's collection and eventually in 1948 ended up in the State Ethnographic Museum. The rest of the collections from the closed Ethnological Museum were relocated to the State Ethnographic Museum (paper amulets, tefilin with boxes, tallit katan, woman's ceremonial coat munisak,³ men's headgear and a tubeteika) by S. P. Prieobrażensky, an employee of the latter.

Jewish artefacts were among the items acquired by the ethnographic department of the Russian Museum. A part of the Central Asia collection, assembled by Samuel M. Dudin, was categorized

2| *Żydzi bucharscy – Żydzi zamieszkujący tereny Azji centralnej. Od wieków podlegali wpływom kulturowym i politycznym ludów perskich i tureckich, co też odcisnęło się na języku i kulturze tamtejszych diaspor. Określenie „bucharscy” pochodzi od miasta Buchar w Uzbekistanie, gdzie przez lata zamieszkiwała znaczna społeczność żydowska. Tym niemniej mianem tym określa się Żydów z całego terenu Azji centralnej (od Kazachstanu do Afganistanu), posługujących się językami lokalnymi ze znacznymi wpływami perskiego. Innym znaczącym ośrodkiem Żydów bucharskich była Samarkanda. Po upadku ZSRR większość z nich wyemigrowała do Izraela lub Stanów Zjednoczonych.*

3| *Okrycie wierzchnie sięgające do kolan.*

2| *The Bukhari Jews inhabit Central Asia. Over centuries they have been influenced by culture and politics of Turkish and Persian peoples, as their language and culture show. Although their name comes from the city of Bukhar in Uzbekistan, inhabited by a large Jewish community, it is used for all the Jews living in Central Asia (from Kazakhstan to Afghanistan), who speak local languages with significant Persian influences. Samarkand was another important Jewish centre. After the fall of the Soviet Union most of them emigrated to Israel or to the USA.*

3| *A knee length coat.*

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Wystawa „Dzieje i kultura rosyjskich Żydów” w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym w Sankt Petersburgu, sala 1

“History and culture of the Jewish people on the territory of Russia” exhibition in the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg, hall 1

kulutapushak, niektóre wzory tkanin, dwa naszyjniki) na podstawie nie tyle faktycznego kontekstu użytkowego, ile pewnych niuansów pozwalających odróżnić obiekty żydowskie od wytworów kultury tadżycko-uzbeckiej. W 1988 roku muzeum pozyskało dwie złote bransolety, a w 1994 roku Uniwersytet Żydowski w Petersburgu przekazał muzeum tzw. sukienkę do przechowywania zwójów Tory. Ubrania Żydów bucharskich sprowadziła w latach 80. badaczka ich kultury i pracownik naukowy RME Tatiana G. Jemielianienko. Najbardziej imponująca pod względem zarówno liczby (niegotowa ekspozycja liczyła około 50 obiektów) jak i składu była kolekcja przekazana RME przez jego korespondenta w Taszkencie W. W. Kuczerowa, obejmująca m.in. ubrania, sprzęty domowe, kielichy do wina i wałek do macy.

Nabytki ostatnich lat i badania nad zbiorami własnymi Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego pozwoliły rozszerzyć kolekcję wytworów kultury Żydów bucharskich oraz opracować koncepcję kompleksowych rekonstrukcji ukazujących specyfikę życia codziennego Żydów środkowoazjatyckich. Należące do zbiorów muzeum egzemplarze odzieży ukazują niuanse kulturowej symboliki wyróżniającej Żydów na tle ludów sąsiadujących.

W zbiorach RME prezentujących kulturę narodów Rosji i krajów sąsiednich są obiekty pochodzące z Europy Wschodniej, Bliskiego Wschodu, Azji Środkowej i Dalekiego Wschodu. Zwrot ku tematyce żydowskiej wynikał m.in. z potrzeby prowadzenia badań i muzealnej prezentacji całej zamieszkującej tę ogromną przestrzeń wielonarodowej populacji. Etnografia Żydów dwukrotnie zyskiwała status wydzielonego kierunku. W połowie lat 20. w ramach działu białoruskiego utworzono osobną ekspozycję żydowską, która jak się wkrótce okazało nie odcisnęła jednak poważniejszego śladu na pracach muzeum. Sytuacja zmieniła się w połowie lat 30., kiedy do kierowania działem dołączył Izajasz M. Pulner. Od 1924 roku prowadził on badania terenowe nad

as Jewish (kiddush cups, kulutapushak caps, some textiles, two necklaces) – not because of how they were used, but due to certain small nuances that differed them from items produced by Tajik-Uzbek culture. In 1988 two gold bracelets were acquired and in 1994 St. Petersburg Jewish University donated a Torah cover. Traditional clothes of the Bukhari Jews were acquired in the 1980s by Tatiana G. Yemelianienko, a senior researcher at the museum. The most impressive collection, considering its size (when still incomplete, it counted 50 items) and contents (clothes, household items, wine cups and matzo roll etc.), was donated by the museum’s correspondent in Tashkent W. W. Kutcherov.

Recent purchases and studies of collections allowed the Russian Museum of Ethnography to extend the collection of artefacts produced by the Bukhari Jews as well as develop a plan for complete reconstructions presenting the life of that people. Clothing items owned by the museum display the nuances in cultural symbolism that differentiated the Jews from their neighbours.

The items presenting the culture of Russian and neighbouring nations that make up the Russian Museum of Ethnology’s collection came from East Europe, the Middle East, Central Asia and the Far East. This turn towards Jewish culture resulted from the need to study and present in museums this whole nation spread across multiple states. Jewish ethnography became a separate discipline twice. In mid 1920s a separate exhibition, presenting Jewish culture, was created as a part of the Belarus department, but it turned out to be of limited importance. The situation changed in the mid-1930s, when Isaiah M. Pul’ner joined the department management. From 1924 he conducted field studies of various Jewish communities, co-operating on this topic with the Ethnological Museum in Moscow and the Museum of the History of Religion in Leningrad; in 1930-1937 he worked in the State Public Library.

różnymi społecznościami żydowskimi, w swej działalności badawczej i wystawienniczej współpracując, gdy chodzi o kulturę Żydów, z moskiewskim Muzeum Etnologicznym i leningradzkim Muzeum Historii Religii, zaś w latach 1930-1937 pracował w Państwowej Bibliotece Publicznej.

Pulner, który w latach 1937-1941 kierował działem żydowskim Państwowego Muzeum Etnografii (taką nazwę nosiło RME do 1992 roku), przygotował szeroko zakrojony program badań etnograficznych nad Żydami. Razem z Michaiłem I. Szachnowiczem i I. Giblicem zorganizował wystawę „Żydzi w carskiej Rosji i ZSRR”. Wybuch II wojny światowej przerwał prace działu żydowskiego, które nie zostały potem wznowione.

Kolejny etap rozpoczął się w 1990 roku. W latach 90. zrealizowano dwie wystawy zaprezentowane też za granicą – „Śladami An-skiego” o kulturze Żydów aszkenazyjskich i „Twarzą ku Zachodowi”, ukazującą kulturę Żydów orientalnych z Kaukazu i Azji Środkowej. Wielkie zasługi położyła w tym zakresie główna kuratorka muzeum Ludmiła B. Urycka. Wystawa aszkenazyjska, pod tytułem „I przetoczył się po nich wichur”, została pokazana w 2000 roku w RME. Przez pewien czas rozważany był pomysł utworzenia w ramach RME osobnego muzeum żydowskiego, jednak biorąc pod uwagę realia zdecydowano oprzeć się na zbiorach muzeum, z ograniczonym wykorzystaniem zasobów innych instytucji (Dmitriew 2004b)⁴.

W 2004 roku otwarto wystawę czasową, łączącą wszystkie żydowskie kolekcje. Przez dwa lata opracowywano ją, tworząc obecną wystawę stałą, której autorami są Ludmiła B. Urycka, Natalia N. Pokopiewa, Władimir A. Dmitriew, Tatiana G. Jemielianienko i Siemion M. Jakerson. Większość zbiorów rzeczowych muzeum jest obecnie prezentowana w tej właśnie formie. Zasadniczą

In 1937-1941 Pul'ner was the head of the Jewish department in the State Museum of Ethnography (as the Russian Museum of Ethnography was called until 1992) and during his work there he prepared an extensive program of ethnographic studies of Jews. Together with Mikhail I. Shachnowitch and I. Giblic he organized the "Jews in Imperial and Soviet Russia." Unfortunately, the war stopped the department's work, which was never continued.

The next stage began in 1990. In the 1990s the exhibitions were presented in Russia and abroad: the first – "In An-sky's footsteps" – focused on the Ashkenazi Jews culture; the second – "Facing the West" – attempted to illustrate the culture of the Oriental Jews from the Caucasus and Central Asia. The museum's head curator, Ludmila B. Urycka, was the main force behind these initiatives. In 2000 the Russian Museum of Ethnography presented another exhibition about the Ashkenazi Jews, titled "And the gale swept over them." There was also an idea to create a separate Jewish museum that would be a part of the RME, but considering the reality it was abandoned, instead making use of the museum's collection and limited support of other institutions (Dmitriew 2004b).⁴

In 2004 after two years of development, a temporary exhibition opened, which presented all the Jewish collections. Titled "History and culture of the Jewish people on the territory of Russia," it is now a part of the permanent exhibition and was created by Ludmila B. Urycka, Natalia N. Pokopiewa, Vladimir A. Dmitriew, Tatiana G. Yemielianienko and Siemion M. Jakerson. The exhibition's main section is composed of exhibits from the collections of the Russian Museum of Ethnography, the Russian National Library, St. Petersburg branch of the Oriental Institute, the State Museum of the History of Religion, the State Hermitage, the Museum of Military Medicine and other St. Petersburg museums. The exhibition occupies

4] W. A. Dmitriew, „O powstawaniu żydowskiego muzeum”, [w:] „Na wieka”, 2004/5, s. 18-22.

4] W. A. Dmitriew, „How the Jewish museum was created”, [in:] „Na wieka”, 2004/5, pp. 18-22.

część wystawy „Dzieje i kultura rosyjskich Żydów” stanowią eksponaty ze zbiorów Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego, a także Rosyjskiej Biblioteki Narodowej, petersburskiej filii Instytutu Orientalistycznego, Państwowego Muzeum Historii Religii, Ermitażu, Muzeum Medycyny Wojskowej i innych muzeów Sankt Petersburga. Ekspozycja zajmuje część sal na pierwszym piętrze Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego i składa się z dwóch części. Pierwsza zawiera eksponaty ukazujące drogi formowania się żydowskiej cywilizacji i kultury, ze szczególnym uwzględnieniem akcesoriów sakralnych i świętych ksiąg. Druga prezentuje życie codzienne bucharskich i gruzińskich Żydów górskich oraz Żydów aszkenazyjskich na przełomie XIX i XX wieku. Zwarty kompleks z salami wystawowymi mieści też centrum informacyjne.

Pierwsza sala poświęcona jest takim tematom, jak miejsce synagogi w życiu żydowskiej społeczności i rola tradycji pisanej w przechowaniu religii i kultury narodu. W synagodze mieściła się największa świętość narodu żydowskiego, czyli Tora (pergaminowy zwój z tekstem Pięcioksięgu). Wewnątrz synagogi aszkenazyjskiej mieściło się też wiele bogato zdobionych przedmiotów liturgicznych w rozmaitych odmianach lokalnych, a także akcesoria modlitewne – tałesy i tefilin. Natomiast w izolowanych społecznościach Żydów zamieszkujących wschód imperium akcesoria kultu, z wyjątkiem oprawy zwoju Tory, należały do rzadkości, a niektóre były przechowywane w prywatnych domach.

Prezentację życia codziennego rosyjskich Żydów otwiera dział poświęcony kulturze środkowoazjatyckich Żydów bucharskich. Tradycja historyczna datuje osadnictwo Żydów w Azji Środkowej na pierwsze wieki n.e., aczkolwiek formowanie się diaspory Żydów bucharskich

a few rooms on the first floor and consists of two main sections. The first one presents the paths Jewish civilization and culture followed through the ages, with a special focus on religious items and holy books. The second illustrates everyday life of the Georgian, Bukhari and Ashkenazi Jews on the turn of the 20th century. Moreover, there is also an information centre.

The first hall presents topics such as the place of the synagogue in a Jewish community, the role of written tradition in preserving religious traditions and a nation's culture etc. A synagogue was the place where the most sacred object of Judaism was stored – the Torah. An Ashkenazi synagogue featured also numerous richly decorated liturgical accessories, with many local variations, as well as prayer accessories – like tallits. However, in the isolated Jewish communities in the Empire's eastern reaches religious accessories (except for Torah 'curtains') were rare or stored in private houses.

The section on the Bukhari Jews opens with a presentation of their everyday life. Sources inform us that Jews began to settle in Central Asia, mainly in urban areas of Uzbekistan and Tajikistan, in the first centuries A.D., even though the Bukhari diaspora finished developing in the 16th century. They developed and specialized in vat-dyeing textiles with indigo using the ikat technique, they also made thin, silk fabric for scarves and women's blouses. Despite the similarities between the Bukhari men's traditional clothes and those of neighbouring ethnic groups, they stood out, just like the jewellery of the Bukhari women. The same section presents textiles, clothing (elements and sets) and several extensive reconstructions, for example a sukkah and a dyer's workshop.

The Caucasian Jews are represented by two main ethnic groups – the Georgian Jews from the southwestern part of the region and the mountain Jews, who inhabited East Caucasus. In the first millennium A.D., Georgian and Mountain Jews became a part of the multinational population of the Caucasus and formed their own communities, settling along roads and trade

Zdjęcie
niedostępne
w wersji
internetowej

Wystawa „Dzieje i kultura rosyjskich Żydów” w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym w Sankt Petersburgu, sala 2
“History and culture of the Jewish people on the territory of Russia” exhibition in the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg, hall 2

Zdjęcie
niedostępne
w wersji
internetowej

Strój męski i kobiety. Żydzi bucharscy, początek XX w. Wystawa „Dzieje i kultura rosyjskich Żydów” w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym w Sankt Petersburgu, sala 2
Men's and women's traditional costume. Bukhari Jews, early 20th century. “History and culture of the Jewish people on the territory of Russia” exhibition in the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg, hall 2

trwało do XVI wieku. Głównym terenem ich zamieszkiwania były zurbanizowane obszary Uzbekistanu i Tadżykistanu. Rzemiosło tej społeczności miało swą od dawna kształtującą się specyfikę – bucharscy Żydzi wyspecjalizowali się w barwieniu kadziowym błękitem indygo techniką *ikat* i tkali cienkie jedwabne tkaniny na chusty i kobiece koszule. Mimo wszystkich podobieństw stroju męskiego bucharskich Żydów do strojów ludów sąsiednich miał on swą wyraźną etniczną specyfikę, podobnie jak w przypadku ozdób bucharskich Żydówek. W tym samym dziale prezentowane są tkaniny, elementy odzieży i całe zrekonstruowane stroje, a także kilka kompleksowych rekonstrukcji, m.in. szałas na Sukkot (Święto Namiotów, Kuczki) i warsztat farbiarski.

Żydzi kaukaski reprezentowani są przez dwie podstawowe grupy etniczne – Żydów gruzińskich, zamieszkujących zachodnią część południowego Kaukazu i Żydów górskich, zamieszkujących Kaukaz wschodni. W pierwszym tysiącleciu n.e. gruzińscy i górscy Żydzi weszli w skład wielonarodowej populacji Kaukazu, tworząc własne społeczności. Wielkie znaczenie dla historii regionu miało rozproszone osadnictwo społeczności żydowskich i pojedynczych rodzin w pobliżu dróg i wzdłuż szlaków handlowych Eurazji. Żydzi gruzińscy żyli w prawosławnym otoczeniu, a górscy – w muzułmańskim.

Na przełomie XIX i XX wieku większość gruzińskich i górskich Żydów zajmowała się handlem i rzemiosłem, a także rolnictwem. Wśród rzemiosł dominowało garbarstwo, później rozwinęły się typowo miejskie zawody, jak szewc, kapelusznik, uliczny czyścibut czy fotograf. Żydzi zajmowali się handlem obwoźnym – sprzedawali drób, jaja, wymieniali galanterię z Tbilisi i tureckie produkty z miasta Achalciche na wyroby rękodzielnicze. Skupywali owoce i wino, które sprzedawali na miejskich bazarach. W połowie XIX wieku, w wyniku działań wojennych podczas przyłączania wschodniego Kaukazu do Rosji, tamtejsza ludność żydowska przenosiła się z małych górskich osad do rosyjskich twierdz i starożytnych miast.

routes, which was an important factor in the region's history. Georgian Jews lived among Orthodox people; the Mountain Jews – among Muslims.

On the turn of the 20th century most Georgian and Mountain Jews were traders, crafters or farmers. Initially tanning was the dominant trade, with typical urban professions developing later, for example shoemaking, hatting, bootblackening or photography. Jews were also travelling salesmen, dealing in poultry, eggs, and exchanged clothing accessories with Tbilisi and Turkish products from Achalciche for handcrafted items. They also bought fruit and wine, later to re-sell in city marketplaces. In the mid-19th century a war forced the Jews inhabiting the East Caucasus to move from small settlements in the mountains to Russian strongholds and towns.

The exhibition presents a partial reconstruction of the interior of a Mountain Jew's house, several complete traditional costumes of Georgian and Mountain Jews (mostly women's) and jewellery – amulets used in folk demonological traditions, which mixed Jewish and Caucasian influences. Wedding and children themes are well represented on the exhibition as well.

Material culture of Caucasian Jews has a lot in common with the cultures of adjacent nations, also when social life is considered.

The collections also allow us to see some traditional forms of household organization and wedding rituals, as well as prove that Caucasian Jews' clothing had pan-regional elements and that the ethnic group was quick to adapt new European trends.

The items produced by the Ashkenazi culture, presented on the exhibition, illustrate various aspects of life and culture of Russian Jews. This cultural mixture can be called the civilization of

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Zdjęcie
nie dostępne
w wersji
internetowej

Strój kobiety. Żydzi gruzińscy, początek XX w. Wystawa „Dzieje i kultura rosyjskich Żydów” w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym w Sankt Petersburgu, sala 2
Women’s garments. Georgian Jews, early 20th century. “History and culture of the Jewish people on the territory of Russia” exhibition in the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg, hall 2

Strój kobiety. Żydzi górscy, początek XX w. Wystawa „Dzieje i kultura rosyjskich Żydów” w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym w Sankt Petersburgu, sala 2
Women’s garments. Mountain Jews, early 20th century. “History and culture of the Jewish people on the territory of Russia” exhibition in the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg, hall 2

Strój kobiety. Żydzi aszkenazyjscy, początek XX w. Wystawa „Dzieje i kultura rosyjskich Żydów” w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym w Sankt Petersburgu, sala 2
Women’s garments. Ashkenazi Jews, early 20th century. “History and culture of the Jewish people on the territory of Russia” exhibition in the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg, hall 2

Strój męski. Żydzi aszkenazyjscy, początek XX w. Wystawa „Dzieje i kultura rosyjskich Żydów” w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym w Sankt Petersburgu, sala 2
Men’s garments. Ashkenazi Jews, early 20th century. “History and culture of the Jewish people on the territory of Russia” exhibition in the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg, hall 2

Wystawa prezentuje częściową rekonstrukcję wnętrza domostwa Żydów górskich, kilka pozyskanych przez muzeum kompletnych strojów gruzińskich i górskich Żydów, głównie kobiet, a także wyroby jubilerskie – jak amulety przywołujące wątek demonologii ludowej, z jej synkretyzmem łączącym tradycje kaukaskich autochtonów z życiem codziennym Żydów. Szczególną uwagę poświęcili jej autorzy obrządkowi ślubnemu i subkulturze dziecięcej.

Kultura materialna Żydów kaukaskich ma wiele wspólnego z kulturą narodów sąsiednich – także, gdy chodzi o życie społeczne.

Zbiory Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego prezentują niektóre tradycyjne formy organizacji domostwa Żydów kaukaskich i obrządków ślubnych. Świadczą też o wykorzystywaniu w strojach Żydów elementów ogólnoregionalnych i szybszym przyswajaniu przez nich nowych europejskich mód.

Zaprezentowane na wystawie wytwory europejskich (aszkenazyjskich) Żydów dają wyobrażenie o rozmaitych aspektach życia i kultury Żydów rosyjskich. Tę kulturową wspólnotę określić można mianem cywilizacji żydowskiego miasteczka, *shtetl*. Jej fundamentem była gmina (hebr. *kehila*), której elita kierowała lokalnym samorządem i której społecznym centrum była synagoga. Poza nią stałym elementem kultury *shtetl* była rytualna łaźnia (hebr. *miqwe*), przytułek (jid. *shpiltl*) i żydowski cmentarz (hebr. *beit almin* lub *beit kvarot*). Zgodnie z założeniem urbanistycznym *shtetl*ów na zachodnich rubieżach rosyjskiego imperium sklepiki, warsztaty i karczmy mieściły się w centrum, na obrzeżach zaś – domy Ukraińców i Białorusinów. Fasady domów łączyły się, tworząc zwartą zabudowę, stojąc, w odróżnieniu od osiedli słowiańskich sąsiadów,

shtetl, founded upon community (Hebr. *kehilla*), whose elite formed local authorities and with the synagogue as the social centre. Additionally, each *shtetl* had to have a ritual bathhouse (Hebr. *miqve*), orphanage (Yid. *shpiltl*) and cemetery (Hebr. *beit almin* or *beit kvarot*). According to the urban planning scheme for the *shtetls* in the western reaches of the Russian Empire, workshops and inns were in the settlement's centre and houses of Ukrainians and Belarusians on its outskirts. Houses were next to each other, creating a continuous line of buildings, which – unlike the Slavic ones – were facing the street. They also had a large room located right beyond the entrance, which was both a living room and a workshop or a shop. If possible, they also built the room where the Shabbat feast could take place and a porch with removable roof, for celebrating the Sukkoth holiday.

Shtetl culture helped in preserving traditional, unifying forms of social life, religion and family. Jewish community shaped the lifestyle, oversaw religious education and charity towards the poor, orphaned and ill. Its leaders acted as intermediaries between the *shtetl* and Russian administration, in many cases acting as the executive of the government. Isolation helped to preserve the community's everyday culture, like universal elements of the traditional men's costume – black and white or black and blue prayer scarf (Hebr. *talit*), long gabardine or coat, compulsory cap worn at home and outside (Hebr. *kippah*, Yid. *yarmulke*, Pol. *jarmulka*). Men also wore long beards and sidelocks. Married women wore characteristic headgear, which together with a wig completely covered their shaved head.

Religion, the holy texts, not hygiene, decided what food was kosher and allowed to eat as well as the way it should be prepared and eaten. There were a lot of strict rules regarding banned foods and often a special rabbinical ruling was required. It was forbidden to eat "impure" animals, fish and some plants, blood from butchered animals had to be removed in certain ways. In order to observe the rule that forbade mixing meat and dairy products, each household had to have two sets of dishes for eating and cooking.

frontem do ulicy. Inną osobliwością żydowskiego domu było umiejscowione tuż za drzwiami wejściowymi duże pomieszczenie łączące funkcje pokoju mieszkalnego i warsztatu lub sklepiku. W miarę możliwości budowano też pokój, w którym odbywała się kolacja szabatowa i werandę ze zdejmowanym dachem, gdzie cała rodzina mogła świętować Sukkot.

Kultura *shtetl* sprzyjała zachowaniu tradycyjnych, jednoczących wspólnotę form życia społecznego, domowego i religijnego. Gmina kształtowała styl życia, przebieg edukacji religijnej, a także zasady filantropii i dobroczynności w stosunku do ubogich, sierot i chorych. Jej przywódcy pełnili rolę pośredników w stosunkach z rosyjską administracją, będąc w wielu przypadkach wykonawcami woli władz państwowych. Izolacja gminy chroniła kulturę życia codziennego, dzięki niej przetrwały uniwersalne elementy tradycyjnego stroju męskiego – czarno-biały lub biało-niebieski szal modlitewny z frędzlami (hebr. *talit*, jid. *tales*), długi chałat, kaftan lub płaszcz, obowiązkowe męskie nakrycie głowy noszone w domu i na ulicy (hebr. *kippa*, jid. *jarmulke*, pol. *jarmulka*). Poza tym mężczyźni zapuszczali brody i skręcali pasma włosów wyrastających ze skroni (pol. z hebr. *pejsy*). Zamężne kobiety nosiły charakterystyczne nakrycia głowy, które wraz z peruką szczerlnie zakrywały ogoloną głowę.

Religijne zasady koszerności określały listę dozwolonych produktów oraz sposób ich przygotowywania i spożywania. Głównym kryterium przydatności potraw nie były względy higieniczne, tylko prawa zawarte w świętych tekstach judaizmu. Zakazy żywieniowe były liczne i surowe, nierzadko wymagały specjalnego rozstrzygnięcia rabina. Zakazane było spożywanie „nieczystych” zwierząt i ryb, oraz niektórych produktów roślinnych, mięso powinno być w specjalny

The exhibition presents also various Jewish holidays. The Sukkoth is a happy holiday, celebrated as a harvest time and to commemorate the 40-year wander across the desert. One of the items associated with observances is a box for the etrog fruit, with leaf-shaped saucer. The Hanukkah is celebrated in winter and – to commemorate the victory of ancient Jews over Greek and Syrian invaders – Jews light candles, for example on a nine-branched candelabrum called menorah or hanukiah.

The Passover (Hebr. *Pesach*), the most famous Jewish holiday, commemorates liberating Jews from slavery in Egypt and the birth of the Jewish nation. The celebrations on the first day (Seder) are the most important time of the holiday. The exhibition presents the Seder table, with all the decorations, tableware etc. The Shabbat, presented in a similar way, is observed each Saturday; it is a day of physical rest and spiritual work. The Bible says that God created the world in six days and on the seventh He rested, so work, starting fire, carrying heavy things is forbidden on that day. Everything needed for the Shabbat, including food, should be prepared a day before.

Other exhibits and reconstructions illustrate the Rosh Hashanah holiday (celebrated on the New Year's Day), the spring holiday of Lag BaOmer and Shavuot. In western areas of the Russian Empire traditionally on Shavuot Jewish houses are adorned with special paper cut-outs called *reyzelekh* (little roses).

The section about Purim holiday presents several items that symbolize the events from the 5th century B.C., when Visir Haman's plan to exterminate the Jews in the Achaemenid Empire backfired thanks to queen Esther, a Jew, and her foster father Mordecai. A scene from a *Purim Shpil* performance is accompanied by pictures of actors, musical instruments, special rattlers and an Eshter Scroll (Hebr. *Megillat Ester*), as well as by drawings by Samuel B. Iudovin, who in the early 20th century participated in an ethnographic expedition. The drawings are titled "Haman," "Achashverosh," "Vashti" and "Mordecai."

sposób pozbawione krwi. Przestrzeganie zakazu łączenia produktów mięsnych z mlecznymi wymagało posiadania w każdym domu dwóch zestawów naczyń kuchennych do przygotowywania jednych i drugich.

Wystawa zapoznaje nas mniej lub bardziej szczegółowo ze świętami żydowskiego kalendarza. Z wesołym świętem Sukkot – obchodzonym jako święto plonów i na pamiątkę czterdziestoletniej tułaczki Żydów po pustyni – wiążą się takie atrybuty, jak szkatułka na owoc cytrusowy etrog na podstawie w formie liścia. Zimowe święto Chanuka, kiedy zapala się światła dla upamiętnienia zwycięstwa starożytnych Żydów nad grecko-syryjskimi najeźdźcami, reprezentuje m.in. dziewięcioramienny świecznik, tzw. chanukija.

Najsławniejsze żydowskie święto Paschy (hebr. *Pesach*) obchodzi się na pamiątkę wyzwolenia Żydów z niewoli egipskiej i narodzin żydowskiego narodu, a jego najbardziej uroczystym momentem jest pierwszy wieczór, Seder. Na wystawie znalazło się wyposażenie świątecznego sederowego stołu. Podobnie zaprezentowany jest obchodzony w każdą sobotę Szabat, będący dniem odpoczynku i wzmożonej duchowości. Wedle Biblii Bóg stworzył świat w sześć dni, a siódmego odpoczął i dlatego siódmego dnia ludziom nie wolno pracować, rozniecać ognia, przenosić ciężarów itp. Wszystko, co potrzebne podczas Szabatu, w tym potrawy, powinno być przygotowane dzień wcześniej.

Inne ekspozyty i kompleksowe rekonstrukcje ilustrują noworoczne święto Rosz ha-Szana, kwietniowo-majowe święto Lag ba-Omer i Szawuot. W Szawuot na zachodnich kresach rosyjskiego imperium tradycyjnie przyozdabia się żydowskie domy specjalnymi papierowymi wycinankami – *rejzelech*.

Różnorodny zestaw ekspozatów prezentuje święto Purim, odtwarzające symbolicznie wydarzenia z połowy V wieku p.n.e., kiedy plan wezyra Hamana zgładzenia Żydów w imperium Achemenidów obrócił się przeciwko niemu dzięki Żydówce, królowej Esterze i jej przybranemu ojcu Mordechajowi. Scenę ze spektaklu zwanego *Purim Szpil* ilustrują wizerunki aktorów, instrumenty muzyczne, specjalne grzechotki i Zwój Estery (hebr. *Megilat Ester*), a także szkice autorstwa uczestnika wypraw etnograficznych z początku XX wieku, Samuela B. Judowina, podpisane „Haman”, „Achaszwerosz”, „Waszti”, „Mordechaj”.

Oprócz świąt kalendarza żydowskiego ekspozycja ukazuje też uroczystości rodzinne – obrzezanie (hebr. *brit mila*), zaślubiny (hebr. *nisuin*) i ceremonie cyklu pogrzebowego. Prezentuje przedmioty użytku codziennego i amulety, ilustrujące ludowo-doczesny wymiar religijnych przekonań i rytualnych praktyk.

Do ekspozycji dołączono monitory, na których widać krajobrazy, historyczne miejsca, sceny z życia żydowskich miasteczek, obiekty religijne, święte księgi oraz fotografie Żydów z różnych zakątków rosyjskiego imperium.

Przeł./transl. Sergiusz Kowalski

The exhibition gives also insight into family holidays like circumcision (Hebr. *brit milah*), weddings (Hebr. *nisuin*) and funeral rites, it presents objects and amulets used in everyday life that illustrate the material aspect of religious beliefs and ritual practices.

These exhibits are augmented with screens showing landscapes, historical sites, scenes from shtetls, religious objects, holy books and photographs of Jews from across the Russian Empire.

Przeł./transl. Jan Sielicki

DR WŁADIMIR DMITRIEW

ur. w 1950 roku, od 1974 roku pracuje w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym w Sankt Petersburgu. Jego naukowe zainteresowania koncentrują się na etnografii ludów kaukaskich i muzeologii. W 2010 roku uzyskał stopień doktora nauk historycznych za pracę „Czas i przestrzeń w zachowaniach kulturowych ludów północnego Kaukazu”. Jest autorem wielu ekspozycji w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym. Był kuratorem kaukaskiej części wystawy „Twarz ku Zachodowi” (Amsterdam 1997, Nowy Jork 1999), prezentującej kulturę rosyjskich Żydów orientalnych. Jest kuratorem ekspozycji stałej „Dzieje i kultura rosyjskich Żydów” w Rosyjskim Muzeum Etnograficznym.

Ph.D. WŁADIMIR DMITRIEW

born in 1950, since 1974 has been working in the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg. His studies focus on museology and the ethnography of the Caucasian peoples. In 2010 earned the academic degree of Doctor of History for his dissertation titled “Time and space in cultural behaviour of the North Caucasus peoples.” Author of numerous exhibitions in the Russian Museum of Ethnography. Curator of the Caucasus section of the “Facing the West” exhibition (Amsterdam 1997, New York 1999) that presented the culture of Russian Oriental Jews. Curator of the permanent exhibition titled “History and culture of the Jewish people on the territory of Russia” in the Russian Museum of Ethnography.

BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAPHY:

- Дмитриев В. А. Коллекции по кавказским евреям в собрании Российского этнографического музея. // Еврейский музей. СПб.: 2004. С. 27-49 (W. A. Dmitriew, 2004a, *Kolekcje Żydów kaukaskich w zbiorach Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego*, „Muzeum Żydowskie”, Sankt Petersburg, ss./pp. 27-49).
- Дмитриев В. А. О создании еврейского музея. // На века. – 2004. – 5. С. 18-22 (W. A. Dmitriew, 2004b, *O powstawaniu żydowskiego muzeum*, „Na wieka”, nr/no. 5, ss./pp. 18-22).
- Емельяненко Т. Г. Коллекции по бухарским евреям в собрании Российского этнографического музея. // Еврейский музей. СПб.: 2004. С. 11-26 (T. G. Jemielianienko, 2004, *Kolekcje Żydów bucharskich w zbiorach Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego*, „Muzeum Żydowskie”, Sankt Petersburg, ss./pp. 11-26).
- Урицкая Л. Б. Коллекции по культуре евреев-ашкеназов. // Российский этнографический музей 1902-2002. СПб.: 2001. С. 94-103 (L. B. Urycka, 2001, *Kolekcje kultury Żydów aszkenazyjskich. Rosyjskie Muzeum Etnograficzne 1902-2002*, Sankt Petersburg, ss./pp. 94-103).
- Урицкая Л. Б., Якерсон С. М. Еврейские сокровища Петербурга. Ашкеназские коллекции Российского этнографического музея. Альбом (подарочное издание). Книга 1-2. СПб.: 2009 (L. B. Urycka, S. M. Jakerson, 2009, *Żydowskie skarby Petersburga. Aszkenazyjskie kolekcje Rosyjskiego Muzeum Etnograficznego*, Album (wydanie specjalne/special edition), t./vol. 1-2, Sankt Petersburg).

Fotografie / All photos by the Russian Museum of Ethnography in St. Petersburg